

Aleksandra GUGAŁA* (UPH w Siedlcach, Polska)

Anna Kłoś, Aktywność kombatantów Oddziału Partyzanckiego „Zenona” 34 Pułku Piechoty Armii Krajowej, wyd. Towarzystwo Nauki i Kultury „Libra”, Lublin 2021, ss. 113, ISBN 978-83-64857-20-1

Temat działalności żołnierzy Polskiego Państwa Podziemnego jest niezmiernie popularnym obszarem badawczym wśród historyków, zazwyczaj jednak koncentruje się na latach okupacji lub działalności niepodległościowej tuż po zakończeniu wojny. Dlatego też monografia autorstwa doktorantki UPH Anny Kłoś, zgłębiająca temat ich spuścizny i obecności w świadomości następnych pokoleń Polaków, stanowi interesującą pozycję czytelniczą.

Praca została podzielona na cztery główne części, ukazujące kolejne etapy historii żołnierzy oddziału mjr. Stefana Wyrzykowskiego, w oparciu o materiały archiwalne znajdujące się w Archiwum Państwowym w Siedlcach, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, a także o wspomnienia kombatantów. Część pierwsza jest szczegółowym opisem działalności zbrojnej OP „Zenona” w czasie okupacji, od momentu jego utworzenia w 1943 r. do pierwszych lat powojennych. Następny rozdział skupia się na czasach PRL-u i przedstawieniu podejmowanych przez byłych członków oddziału prób organizacji środowiska kombatanckiego, które upamiętniałyby ich wkład w odbudowę polskiej państwowości, przy nieustannych represjach ze strony aparatu bezpieczeństwa. Część trzecia obejmuje ostatnie 30 lat prężnego uczestnictwa kombatantów w utrwalaniu pamięci o nich i popularyzacji ich historii. Rozdział czwarty przybliżył funkcjonowanie założonego na początku lat 90. zrzeszenia weteranów działającego jako Samodzielne Koło Oddziału Partyzanckiego 34 Pułku Piechoty AK przy Stowarzyszeniu Polskich Kombatantów. Autorka przestudiowała również biografie najaktywniejszych kombatantów które zawarła w odrębnej części oraz dołączyła wykonane przez siebie fotografie miejsc pamięci związanych z oddziałem „Zenona”.

Za główny cel Autorka postawiła sobie prześledzenie losów partyzantów po zakończeniu wojny, kiedy nowa rzeczywistość po raz kolejny pozbawiła ich możliwości w pełni jawnego działania. Kluczowym punktem pracy jest omówienie okresu PRL-u, który stanowi podstawę do uzyskania odpowiedzi na postawiony przez Autorkę problem badawczy:

---

*ag86667@stud.uph.edu.pl; Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

„Powstało wiele opracowań przedstawiających działalność 34 pp podczas wojny, ja postanowiłam zbadać, jak udało się grupie ocalałej partyzantki utrzymać bliskie relacje w powojennej komunistycznej rzeczywistości i zgromadzić tyle materiałów z działalności tego oddziału. (...) W jaki sposób wiedza o działalności oddziału przetrwała okres komunizmu, dzięki ludziom, którzy nie chcieli, aby ślad po nich zagaśniał, a pamięć o poległych kolegach trwała wiecznie. Spróbuję odpowiedzieć na pytania: Czy dzięki tej determinacji i przyjaźni członków oddziału udało im się osiągnąć ten cel? Co sprawiło, że ich historia nie uległa zapomnieniu?” (s.8).

Z całą pewnością Autorce udało się na podstawie przeprowadzonych badań założyć cele zrealizować. Konsekwentnie przedstawia wyniki przeprowadzonej kwerendy zachowując chronologię wydarzeń, zarówno w ujęciu ogólnym, jak i w poszczególnych rozdziałach, dzięki czemu rozwiązanie postawionego problemu badawczego, wraz z kolejnymi etapami publikacji, jest wyraźnie nakreślone. Skrupulatność, z jaką Autorka przeanalizowała źródła i opracowała je przytaczając szereg nazwisk, dat, danych statystycznych, miejsc i okoliczności przeprowadzania akcji dywersyjnych, czy w dalszej części działalności środowiska kombatanckiego, jest niewątpliwie atutem i dowodzi wnikliwości oraz odpowiedniej metodologii pracy. Publikacja nie jest jednak wyłącznie rodzajem kalendarium.

Istotne dla potwierdzenia tezy postawionej przez Autorkę, jest nakreślenie obrazu ludności cywilnej i jej patriotycznego nastawienia wobec żołnierzy mjr. Wyrzykowskiego, nazywanych Zenoniakami, oraz zaangażowania, dzisiaj już kilku pokoleń obywateli, nieprzerwanie, od czasu wojny, aż po dzisiejsze obchody rocznicowe.

Argumenty przemawiające za tym stanowiskiem odnajdziemy już na początku książki, w rozdziale pierwszym o szlaku bojowym oddziału. Faktycznie, w zdecydowanej mierze część ta jest udokumentowaniem, niemalże dzień po dniu, kolejnych wymierzonych w okupanta akcji zbrojnych. Mamy tu też wspomnienie współdziałania między ludnością cywilną, a żołnierzami. Już na etapie organizacji OP mowa jest o zaprzyjaźnionych majątkach, w których mogli szukać azylu, o pomocy w zakresie zaopatrzenia, wsparcia medycznej (s.11). Nie była to jednak wyłącznie jednostronna korzyść, a Zenoniacy również nie pozostawali obojętni wobec cywili¹. Autorka w kolejnych rozdziałach ukazuje rozwój tych relacji – przedstawia czytelnikom coraz szerszy zasięg zainteresowania historią partyzantów, które wraz z upływem czasu intensyfikuje się i angażuje kolejne pokolenia. Ostatnim etapem tego dialogu jest powołane do życia w 1995 r. przez Tadeusza Sobieszcza Stowarzyszenia Kombatantów OP

---

¹ „Tak samo reagował [dowódca Stefan Wyrzykowski] na przejawy rabunków, bandytyzmu przez różnych okolicznych złodziei (koni i innego mienia chłopskiego) oraz bandytów zawodowych czy też amatorów bandytyzmu.” Miejscowa ludność wielokrotnie zwracała się do oddziału o opiekę i pomoc w walce z tymi przestępczymi elementami”, S. Kordaczuk, *Podlaskim szlakiem oddziału partyzanckiego „Zenona”*, Siedlce 2007, s. 10.

„Zenona” 34 pp AK, którego działalność spopularyzowała historię oddziału, przede wszystkim dzięki udokumentowaniu wszystkich materiałów z nimi związanych, ale także m.in. poprzez spotkania z młodzieżą (s. 64). Swoistym symbolem tej więzi jest sztandar подарowany przez Podlasian oddziałowi w 1944 r, który stanowił istotny element ich zbiorowej tożsamości. Przez kilkadziesiąt lat uważano go za stracony, a po odnalezieniu Zenoniacy zdecydowali się uroczyście przekazać go Sanktuarium na Jasnej Górze (s. 18, 33). Ukazanie tych relacji jest, obok starań samych weteranów, ważną częścią przetrwania ich czynów w powszechnej świadomości:

„Mieszkańcy nadal biorą udział w mszach polowych. Samorzady organizują rajdy rowerowe szlakiem miejsc pamięci, w których chętnie bierze udział młodzież szkolna jak również osoby starsze. W chwili obecnej, gdy prawie wszyscy Zenoniacy odeszli na wieczną wartę, upamiętnienie członków tego oddziału, stało się ważne dla ich rodzin i lokalnego społeczeństwa.” (s. 44).

Autorka nie ustrzegła się jednak potknięć. Zakończenie części pierwszej, wieńczące historię szlaku bojowego Zenoniaków, jest wyraźnie spłycone względem całości rozdziału (s. 20), opisującego przecież w miarę dokładnie szlak bojowy w okresie niemieckiej okupacji. Wymienione tutaj powojenne działania partyzantów, aresztowania, przesłuchania, represje ze strony władz komunistycznych, są zaledwie nadmienione, co mocno kontrastuje z resztą tekstu. Poczucie braku pewnego fragmentu pogłębia początek następnego rozdziału, który od razu przenosi czytelnika do lat 60. XX w. (s. 21), tworząc w ten sposób kilkunastoletnią lukę w opisywanych wydarzeniach. Co istotne, w życiorysach Autorka szczegółowo przybliżyła wydarzenia z pominiętej w rozdziale dekady. Oczywiście, biorąc pod uwagę fakt rozwiązania oddziału, a co za tym idzie rozproszenia jego członków, zrozumiałym jest, że nie poświęciła miejsca indywidualnym opowieściom o każdym partyzancie, co mogłoby niepotrzebnie spowodować nadmierne odejście od meritum pracy. Niemniej jednak umieszczenie informacji o czasach represji stalinowskich w dalszej części publikacji, daje podstawy, by założyć, że jest to raczej wynik niekonsekwencji, niżeli problemów z obecnością materiału źródłowego. Wystarczyło choćby informacje z poszczególnych biogramów zastosować w postaci generalizacji w tej części pracy. Nie jest to jednak kwestia, która ujmowałaby wartości opracowania i w negatywny sposób wpływała na merytoryczny wymiar książki. Autorka stworzyła pracę, która w ogólnej perspektywie, w precyzyjny sposób łączy poszczególne etapy, ukazując spójną, czytelną strukturę.

Wspomniane już biogramy kombatantów są dodatkową zaletą opracowania, aczkolwiek większość z nich była przygotowana przez Annę Kłóś na potrzeby *Słownika biograficznego Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza* i już wcześniej

publikowana². Autorka postanowiła przybliżyć losy sierż. Karola Frankowskiego, małżeństwa Aliny i Eugeniusza Fedorowiczów, por. Aleksandra Łacica, prof. Antoniego Maciąga, mjr. Aleksandra Wereszko, mjr. Tadeusza Sobieszczaka i mjr. Stefana Wyrzykowskiego – autorów wspomnień, organizatorów środowiska kombatanckiego, czynnie zaangażowanych w kultywowanie tradycji uroczystych spotkań, osób mających szczególny wkład w promowanie dziedzictwa oddziału. Jak zaznacza, sporządzone życiorysy traktuje jako własny wkład w zachowanie pamięci o nich (s. 9). Książkę zamykają autorskie fotografie pomników, tablic pamiątkowych czy murali fundowanych na przestrzeni lat przez samych kombatanatów, jak i osoby związane z ich środowiskiem. Dobry stan utrzymania tych miejsc – niekiedy samotnych mogił stojących w lesie, z dala od zamieszkałych terenów – jest bardzo wymowną i chyba najlepszą odpowiedzią na pytania, jakie postawiła przed sobą Autorka (s. 44). Tutaj również należy docenić jej wysiłek włożony w ich odnalezienie, ponieważ jak wspomina, nie wszystkie lokalizacje są łatwo dostępne (s. 44).

Obie części są na pewno wartościowym dopełnieniem treści i dodatkowym potwierdzeniem badanego zagadnienia. Stanowią element wzbogacający publikację i pozwalają czytelnikowi lepiej dostrzec istotę książki.

Monografia jest na pewno interesującą pozycją ukazującą znany temat działalności partyzanckiej, ale z innej, nieoczywistej perspektywy. W świadomości współczesnego społeczeństwa – szczególnie młodszych pokoleń, które realia wszechobecnej cenzury i politycznych nacisków mogą znać zaledwie ze wspomnień tych starszych – kultywowanie pamięci o ludziach czasu wojny i szerzenie postaw patriotycznych wydaje się być zjawiskiem oczywistym, wpisanym w realia od zawsze. Autorka swoją książką przypomina, że tak naprawdę to stosunkowo niedługi okres i udowadnia, że wieloletnia determinacja samych żołnierzy, ale i zyskany przez nich szacunek wśród społeczeństwa, doprowadziły do ich trwałej obecności w zbiorowej pamięci.

---

² PIŁATOWICZ, MAKSYMIOUK (2018); PIŁATOWICZ, MAKSYMIOUK (2019); PIŁATOWICZ, MAKSYMIOUK (2020).

Bibliografia

KORDACZUK S. (2007) Podlaskim szlakiem oddziału partyzanckiego „Zenona”, Siedlce.

PIŁATOWICZ J., MAKSYMIUK red. (2018) Słownik biograficzny Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza, t. 2, Siedlce.

PIŁATOWICZ J., MAKSYMIUK K. red. (2019) Słownik biograficzny Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza, t. 3, Siedlce.

PIŁATOWICZ J., MAKSYMIUK K. red. (2020) Słownik biograficzny Południowego Podlasia i Wschodniego Mazowsza, t. 5, Siedlce.

Jak cytować: Gugąła, A. (2022). Anna Kłoś, Aktywność kombatantów Oddziału Partyzanckiego „Zenona” 34 Pułku Piechoty Armii Krajowej, wyd. Towarzystwo Nauki i Kultury „Libra”, Lublin 2021, ss. 113, ISBN 978-83-64857-20-1. *Officina Historiae* 5, 143-147.

© 2022 The Author(s). This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.